

**ЕЛЕМЕНТИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ:
АКАДЕМІЧНИЙ ОДЯГ І ЙОГО ІСТОРІЯ**

2. Закон України "Про вищу освіту" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2015. – №6. – ст.40. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Каткова Т.І. Компетентний випускник – мета і результат діяльності вищого навчального закладу освіти / Т.І. Каткова // Постметодика. – 2002. – №2 – 3. – С. 79 – 82.

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локишина та ін.]; [ред. О.В. Овчарук]. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.

5. Лозовецька В.Т. Теоретико-методологічні засади формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму в умовах ринкового середовища / В.Т. Лозовецька, Л.Б. Лук'янова, Л.В. Козак // Формування професійної компетентності

фахівця сфери послуг і туризму: [навчально-методичний посібник]. – Київ, 2010. – 382 с.

6. Овечкин В.П. Компетентность и мобильность специалиста / В.П. Овечкин // Профессиональное образование. – 2005. – № 8. – С. 19.

7. Петров А. Профессиональная компетентность: понятийно-терминологические проблемы / А. Петров // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2004. – №10. – С. 6 – 10.

8. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун. – Рідна школа. – 2005. – №1. – С. 65 – 69.

9. Татур Ю.Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: Материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская помощь / Ю.Г. Татур. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 68 с.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2015

УДК 378.14:316.723

Кіра Гнезділова, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ЕЛЕМЕНТИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ: АКАДЕМІЧНИЙ ОДЯГ І ЙОГО ІСТОРІЯ

Кожний університет має свою унікальну корпоративну культуру. Одним із елементів якої є академічний одяг. У статті автор здійснює історичний екскурс розвитку академічного одягу, який фактично зберігає у своїх деталях дуже важливі аспекти життєдіяльності викладачів і студентів, звичаї університету, його специфіку.

Ключові слова: університет, корпоративна культура університету, академічний одяг, студент, викладач.
Літ. 12.

Кіра Гнезділова, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки вищої школи і образовательного менеджменту учебно-научного института педагогического образования, социальной работы и искусства Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого

ЭЛЕМЕНТЫ КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ УНИВЕРСИТЕТА: АКАДЕМИЧЕСКАЯ ОДЕЖДА И ЕЕ ИСТОРИЯ

Каждый университет имеет свою уникальную корпоративную культуру. Одним из элементов которой является академическая одежда. В статье автор осуществляет исторический экскурс развития академической одежды, которая фактически хранит в своих деталях очень важные аспекты жизнедеятельности преподавателей и студентов, обычаи университета, его специфику.

Ключевые слова: университет, корпоративная культура университета, академическая одежда, студент, преподаватель.

Kira Hnezdilova, Ph.D. (Pedagogy), Prof. of Pedagogics of Higher School and Education Management of Education and Scientific Institute of Pedagogical Education, Social Work and Arts Department Cherkasy National University by B. Khmelnytsky

**ELEMENTS OF CORPORATE CULTURE OF UNIVERSITY:
ACADEMIC CLOTHING AND ITS HISTORY**

Each university has its own unique corporate culture. One of the elements of it is the academic gown. The article provides a historical overview of academic clothing, which actually maintains in their details very important aspects of life of teachers and students, university traditions, its specifics.

Keywords: university, corporate culture of university, academic clothing, student, teacher.

Постановка проблеми. Університет як й будь-яка організація має свою неповторну корпоративну культуру, яка характеризує лише цей заклад і створює відповідний образ (імідж) у громадськості, потенційних споживачів – абітурієнтів, а також

конкурентів на ринку освітніх послуг тощо. Проведений теоретичний аналіз різноманітних джерел інформації свідчить про відсутність єдиної думки серед дослідників стосовно моделі корпоративної (організаційної) культури, зокрема й закладу вищої освіти. Хоча все ж таки більшість підтримують модель організаційної культури, запропоновану Е. Шейном, згідно якої структура культури може аналізуватися на трьох рівнях: артефакти, засвоєні цінності і базові уявлення. Артефакти є поверхневим рівнем, який "...включає всі ті феномени, що можна побачити, почути і відчувати під час входження у нову групу з незнайомою культурною" [10, 35]. Інакше кажучи, це видимий або "символьний" рівень, що містить у собі зовнішні прояви корпоративної культури (мова, способи вербальної і невербальної комунікації, стиль, який знаходить відображення в одязі, оформленні приміщень, емоційній атмосфері, традиції та ритуали та ін.). Одним з таких елементів корпоративної культури університету є академічний одяг, досліджуючи історію якого, можна простежити основні етапи розвитку університету, зміни у викладацькій і студентській спільноті. По суті академічний одяг формує уявлення про університет.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема академічного одягу як елементу корпоративної культури вивчають переважно зарубіжні науковці, зокрема Н.М. Белтінг, Д.Р. Вінейблз і Р.Е. Кліффорд, Т.У. Вуд, Ф.У. Гейкрафт, Ф. Гофф, Н. Гроувс, А. Керр, Дж. Керсі, М. Пауел, С. Салліван, М. Смагорінські, Х.Х. Сміт і К. Шед, Х. Решдолл, Ф.Р.С. Роджерс, К. А. Г. Франклін, У. Н. Хардрівз-Моудслей, Дж. В. Шоу та ін.

Мета статті. З огляду на вже існуючі на теперішній час праці, вважаємо за необхідне здійснити спробу порівняти академічний одяг, притаманний різним університетам світу, з метою визначення загальних спільних рис. А також провести незначний історичний екскурс для доведення положення, згідно якого академічний одяг демонструє належність студентів і викладачів до певної освітньої корпорації, і виступає засобом соціальної стратифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Академічний одяг є важливим елементом корпоративної культури вищих навчальних закладів світу. Фактично він відображає всі етапи формування і розвитку університетів, зберігає у своїх деталях дуже важливі аспекти життєдіяльності викладачів і студентів, звичай університетів і коледжів, їх специфіку. Значущим є те, незважаючи на різноманітність кольорів, крою та деталей, все ж таки можна виділити загальні спільні для усіх університетів риси

академічного одягу. Багато цікавого та корисного матеріалу з проблеми академічного одягу містять матеріали Американської Ради з Освіти (АСЕ) [12] та Болонського товариства у Лондоні, яке презентовано працями Н. Гроувса, А. Керра, Дж. Керсі, М. Пауела.

Як і в професійній корпорації, в університеті використовували й використовують різноманітні зовнішні символічні ознаки статусу його членів, до яких слід віднести передусім елементи академічного одягу. Багато університетів, заснованих у середньовіччі, існують і до цього дня, звичайно ж у сучасному вигляді, пишаючись своєю історією і дбайливо зберігаючи традиції, серед яких "студентська і викладацька форма (або її елементи) – своєрідний бренд і символ навчального закладу" [1]. Вищі навчальні заклади, засновані пізніше, також дотримуються традицій академічного одягу, який підкреслює належність до "освітньої корпорації інтелектуалів", як назвав університети П. Уваров [8].

Слід зазначити, що академічний одяг виконує дуже важливі соціальні функції: 1) об'єднання членів академічного середовища; 2) презентації здобутого рівня освіти особистості та її освітніх досягнень; 3) соціальної стратифікації у вищому навчальному закладі.

Сутність соціальної стратифікації полягає у можливості виокремити в академічному середовищі людей з різним освітнім і соціальним статусом. Аналізуючи складові соціальної стратифікації у суспільстві, А. Кравченко, вказує, що соціологія розглядає будову суспільства подібно до будови землі і використовує геологічний термін "стратифікація" для позначення розміщення соціальних прошарків (страт) по вертикалі суспільства. На його думку, "... сукупний соціально-економічний статус, тобто становище і місце людини в суспільстві визначають її дохід, влада, престиж та освіта. У такому разі статус виступає узагальненим показником соціальної стратифікації в соціальній структурі" [4].

ВНЗ надає людині освіту певного рівня і створює можливість одержати бажаний дохід або владу, здобути соціальний престиж. В університеті значущим є рівень вже отриманої освіти і той рівень, якого прагне отримати особистість. Як і в кожній організації, в закладі вищої освіти є владна структура, є особи, що мають високий авторитет в академічному середовищі. У контексті сказаного нагадаємо, що академічний одяг у вищій школі використовувався раніше і використовується зараз як підтвердження наявності певного рівня вищої освіти або його зміни. Так, одяг викладачів свідчить про високий

рівень освіти, що дає право їм викладати навчальні дисципліни. За характером (типом одягу, кольором, деталями) він обов'язково має відтворювати ієрархічну структуру університету або коледжу. За складовими, кольором та деталями академічний одяг дає змогу вирізняти студентів різного рівня вищої освіти: студентів, бакалаврів, магістрів.

Отже, академічний одяг є показником соціального статусу людини в академічному середовищі. У суспільстві він також виступає як засіб соціальної стратифікації, особливо в еліті суспільства та його забезпеченому прошарку. Для політичних лідерів, крупних бізнесменів, вчених та діячів мистецтв, які складають владну і суспільну еліту, академічний одяг свідчить про престижність вищого навчального закладу. Для представників забезпеченого прошарку важливою є престижність здобуваної професії.

Академічний одяг є видом форменого одягу викладачів, студентів і випускників вищих навчальних закладів різного рівня акредитації – коледжів, інститутів, академій, університетів, який довгі століття використовувався як повсякденний. У нинішній час академічний одяг перетворився з повсякденного на святковий церемоніальний одяг викладачів, студентів та випускників ВНЗ; він демонструє не лише їх належність до певного корпоративного освітнього об'єднання, а й виступає засобом соціальної стратифікації. Проте в деяких старовинних університетах такий одяг є повсякденним і зараз.

Походження академічного одягу фахівці відносять до початку XII – кінця XIII ст. На початку становлення університетів одяг викладачів, схолярів і магістрів відтворював особливості клерикального одягу, тобто одягу монахів. Це пояснювалось тим, що середньовічні *stadium generale* (пізніше університети) формувалися під заступництвом церкви. В епоху раннього середньовіччя всі студенти в університетах були зобов'язані носити *goba* під *sarra clausa*, – одяг, що нагадував довгий чорний плащ. Як повсякденний вид одягу академічний одяг був зазвичай довгим, щоб зберегти тепло, темним за кольором і практичним. З моменту виникнення образ і характер учнів *stadium generale* відображався в костюмах і відзнаках. У літературі зустрічаються згадки про те, що в університетах Парижа в XIII ст. вже існував академічний одяг. У XIV ст. він використовувався повсюдно. До кінця середньовічного періоду кожний факультет носив свій одяг, який мав певні відмінності у деталях, вирізнявся їх формою і кольором. Яким повинен бути академічний одяг, визначали університетські статути [1].

Проте на характер костюму впливали майнові й соціальні чинники, про що свідчили матеріал і деталі одягу студента. Іноді під довгим темним плащем скривалася дуже дорога одежа, яку не мали можливість дозволити собі вчені і викладачі. Студенти із заможних родин носили кольорові мантиї з золотим кружевом, гудзиками й іншими прикрасами. Переважна більшість студентів (привілейовані студенти, джентльмен-коммонери (за походженням належали до вищого прошарку), вчені, пансіонери й різні стипендіати) носили чорні мантиї, проте пишність мантий (крій одягу, матеріал) також залежала від їх статусу в університеті.

Мантия доповнювалась таким зручним і практичним елементом одягу як капюшон. Проте у XVI ст. капюшон перетворився на ознаку привілеїв людей, що здобули вчений ступінь магістра. З того часу ця традиція академічного одягу є незмінною. Суттєвою була й інша деталь капюшона – підкладка, за кольором якої визначали належність вченого до тієї чи тієї галузі знань. Так, синій колір підкладки позначав юристів, зелений – медиків, золотий – економістів, голубий – живописців та викладачів, білий – гуманітарів.

Мода на академічний одяг формувалася в Оксфордському і Кембриджському університетах Великої Британії, там де ця традиція виникла і звідки поширювалася на інші середньовічні університети. Проте у ті часи Оксфорд і Кембридж жорстко регламентували правила носіння одягу (*Laudian* кодекс, 1636), вітали довгі мантиї та забороняли прикраси. Англійські університети встановили контроль навіть за формою незначних деталей – форми капюшону, кольору матерії, форми, кількості і кольору кантів і шевронів. У XX ст. Оксфорд переглянув правила академічного одягу, які не переглядалися з 1770 р. і в 1932 – 34 рр. затвердив нові, проте й до них у 1957 р. у Статут Університету Оксфорда внесено корективи.

Старовинною формою академічного одягу є хабіт, який одягається поверх чорної мантиї. Зараз хабіт використовується як одяг певної групи професорів та керівників університету тільки в Оксфорді, Кембриджі та Даремі для офіційних заходів високого рівня. Хабіт конвокації (рада, вищий орган управління Оксфордського університету) – це яскраво-червоний безрукавний одяг поверх чорної мантиї, рукави якої проходять через його пройми.

У Кембриджі і Даремі досі використовується такий старовинний вид академічного одягу як *sarra clausa* – великий яскраво-червоний плащ з наплічниками з горностаю, який одягає віце-

ЕЛЕМЕНТИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ: АКАДЕМІЧНИЙ ОДЯГ І ЙОГО ІСТОРІЯ

ректор Кембриджа, присвоюючи науковий ступень доктора наук. З часом академічний одяг змінився, і в наш час він складається переважно з мантиї, головного убору – академічної шапочки, кисточки, капюшону і в окремих випадках стрічки випускника. Головними складовими є мантия і шапочка. Кожна деталь має своє символічне значення. Бакалавр носить мантию без комірка і капюшону. До мантиї магістра додається капюшон. Отже, капюшон є ознакою магістра, як і в давні часи. Мантия доктора відрізняється більш складним кроєм та шевронами у вигляді трьох бархатних стрічок.

Академічна шапочка – конфедератка – традиційно не має полів, форма її плоска. Шапочка є знаковою деталлю академічного одягу, її носять ті, хто має вчений ступінь. Вона має тверду форму квадрату, який посаджений на основу. Основа може бути жорсткою (США) і м'якою (Великобританія). Кісточка академічної шапочки – це певний символ, який показує, на якому рівні вищої освіти знаходиться студент. Кісточка може бути прикрашена брелоком у формі цифр року випуску. Для учнів шкіл кісточка має або колір школи, або три кольори. Для відмінників вона може бути золотою. В університетах США використовують кісточку чорного кольору або кольору коледжу/університету. Золота кісточка в університетах дозволена лише носіям докторської мантиї в вельветовому головному уборі. Академічна шапочка з кісточкою в університетах всього світу відрізняє тих, хто має вчений ступінь. Більше того, за положенням кісточки можна визначити ступінь вченості людини. Якщо кісточка знаходиться з правого боку конфедератки, то людина продовжує навчання, але ще не досягла бажаного рівня. Якщо студент отримав диплом, він має право перекинути кісточку на лівий бік шапочки, що й відбувається на урочистій церемонії вручення дипломів. В академічному одягу окремих університетів використовують кольорові кісточки, які визначають високі академічні досягнення випускників, а також шарфи честі для відзнаки інших досягнень студентів під час навчання.

Академічний одяг співробітників університетів залежить від їх посад і підкреслює ієрархію і статус чиновників. Найбільш пишним і красивим одягом вирізняються керівники закладу (наприклад, академічний одяг віце-канцлера Кембриджського університету і канцлера Оксфордського університету). Окрім святкової мантиї, вони можуть мати інші форми академічного одягу, зокрема яскраво-червоний “*sarra clausa*”. Шапочка-конфедератка виготовляється у Великобританії з бархату, а в США з вельвету.

Співробітники нижчого рангу носять чорну мантию та чорну шапочку. Керівники і співробітники американських університетів приділяють значно меншу увагу помпезності академічного одягу, він більш демократичний і простий, без головного убору. Спільною рисою чиновників американських університетів є те, що вони не носять капюшонів зі своїми мантиями. Таким ж прагматичним і простим є академічний одяг американських студентів, мантия як правило закритої форми, не передбачено інших елементів, таких як шарфи, палантини, шнури, що прикрашають одяг.

У Франції академічна мантия, яка зветься тога (Тоге), виконується в двох кольорах (чорному та кольору академічної сфери) і нагадує довгий халат з довгою низкою гудзиків, доповнений широким поясом такого ж кольору і білим жабо. Костюм доповнює *épitoge*: тканина зі стрічками міху. На відміну від інших країн у Франції жовтий колір використовують в одязі фахівців з літератури та мистецтва, рожевий – медики, пурпурно-червоний – юристи, а фіолетовий – богослови. Існують дві версії академічного одягу: малий костюм (*petit costume*) і великий костюм (*grand costume*), які відрізняються лише наявністю або відсутністю шапочки-конфедератки і перерозподілом кольорів на мантиях і поясах.

У португальських університетах академічний одяг для студентів (Траже Academic) чорно-білого кольору. Він складається з чорних брюк (або юбки), білої сорочки, чорного галстука, чорного пальто, чорного жилета для чоловіків та чорного плаща.

Історично склалося так, що американські університети дублювали академічну моду Великобританії. Традиційно колір академічних мантий був темним, проте у 90-х рр. XIX ст. опікун Принстона Джон Мак Кук висунув ідею реформ. Ця ідея була підтримана Американською Радою з Освіти США (American Council on Education – ACE) і в 1893 р. з університетських лідерів було створено Міжуніверситетську Комісію, щоб встановити доцільну систему академічного одягу. Вона визначила національні стандарти академічного одягу, якими й досі користуються університети США.

Вже в 1895 р. у Коледжі Колумбії (тепер університет Колумбії) Американська Рада з Освіти прийняла Міжуніверситетський кодекс академічного одягу, за яким кожному напряму професійної підготовки має відповідати свій колір мантиї. В 1936 і 1959 роках Комітет з Академічних Костюмів і Церемоній, створений ACE, проаналізував академічний dress code і доповнив деякі його положення.

В американській системі вищої освіти була спроба ввести колір мантиї відповідно академічному рівню, для бакалавра було запропоновано жовтий колір мантиї, а для магістра – бордовий. Проте більшість університетів використовує переважно чорний колір з вставками кольорів, які відповідають здобутій професії. Однак практика засвідчує, що деякі університети все ж таки застосовують кольорові мантиї. Проте переважна більшість університетів традиційно використовує чорний колір як основний для академічного одягу і кольори на пряму професійної підготовки для оздоблення капотів мантий.

Вивченням і популяризацією академічного одягу займається Бургонське товариство, засноване у 2000 р. Товариство названо на честь Джона Уільяма Бургона (1813 – 1888), від якого бере назву академічний капот. Один із засновників Бургонського товариства Н. Гроувз займається вивченням історії та класифікацією академічного одягу. Н. Гроувз виокремив шаблони одягу, які дозволяють його описати і позначити: плаття стилю ВА Cambridge позначено [b2], а капот у Кембриджській повній формі позначений [F1].

Слід зауважити, що найбільш стійкі традиції у використанні академічного одягу в академічному середовищі склалися в університетах Великої Британії. В Оксфорді та Кембриджі здобувачі вченого ступеню до отримання диплому носять або одяг “університетського простолодіна”, або одяг, який відповідає вже отриманому ними вченому ступеню того університету, де вони його здобували. Після офіційної церемонії отримання ступеню здобувачі в Оксфорді виходять з приміщення, одержують одяг і капшони нового ступеня і повертаються в театр знову в академічному одязі, який відповідає їх новому вченому статусу. У Кембриджі здобувачі одягають новий одяг на наступний день. У європейських університетах право носити академічний одяг надається тільки при отриманні диплома і вченого ступеня.

Оксфорд і Кембридж визначають навіть вимоги до одягу студентів і викладачів під мантиєю. В усіх університетах ознакою невихованості є знаходження студентів в повсякденній формі під час академічних церемоній (вручення дипломів, університетські та факультетські заходи, захист дипломів, захист магістерських та докторських ступенів). Якщо форма студента не відповідає правилам, йому заборонено (навіть студентам-випускникам) брати участь у церемонії. Так, один з найстаріших університетів світу – Оксфорд – за довгу історію сформував власні традиції

корпоративного життя і, зокрема, святкового та повсякденного академічного одягу [7]. На екзаменах та інших офіційних заходах в Оксфорді й Кембриджі прийнятий своєрідний корпоративний дресс-код. Для чоловіків це костюм, біла сорочка і краватка-метелик, для жінок – чорна юбка або брюки з білою блузкою [9].

Академічний одяг можуть прикрашати шнури честі; це скручені шнури з кистями на кінці, які відзначають почесних членів академічних і наукових товариств, або відмічають різні академічні й інші досягнення студентів. Академічна форма за всіма ознаками створена зусиллями окремих університетів як освітніх корпорацій і лише пізніше уніфікована в межах світової загальної освітньої корпорації. Це підтверджує різноманітність видів корпоративного одягу, його відмінності в різних країнах світу і навіть в університетах однієї країни.

Усім відомі так звані “гарвардчики” – фірмові краватки Гарвардського університету, уніформа студентів льотних, гірничих, транспортних університетів, капелюхи магістрів, мантиї професорів. Усі ці ознаки корпоративності мають давню історію і водночас майбутнє.

В Україні становлення університетів відбувалось важко, із значними перервами в їх діяльності. Початок було покладено стародавньою Київською Академією, заснованою князем Ярославом Мудрим. У XVII ст. на базі Київської братської та Лаврської шкіл була створена Києво-Могилянська академія, яка існувала з 1659 до 1817 року. У своїх творах “Вій” і “Тарас Бульба” М. Гоголь описує побут бурсаків у довгому чорному вбранні, що нагадувало попівське, напівголодних, злиденних, з їхніми пригодами під час подорожей. Недарма ж так вразив Тараса Бульбу вигляд його синів, що повернулися з Київської академії. Вихованці академії часто продовжували освіту в університетах Європи, оскільки, згідно з європейською традицією, викладання латиною давало змогу це зробити.

Так склалося, що в імператорській Росії та Україні академічний одяг розвивався іншим шляхом, аніж в інших країнах світу. Любов російських імператорів до німецьких мундирів була передумовою відмови від норм, встановлених в академічних колах, і впровадженню мундирів для викладачів і студентів. Так, перший тип мундира був встановлений для Московського університету. До речі, у Табелі про ранги викладачі займали не дуже високі позиції – титулярний чиновник IX класу. Слово “титулярний” у назві чину IX класу є близьким до значення “номінальний”, тобто недійсний.

ЕЛЕМЕНТИ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УНІВЕРСИТЕТУ: АКАДЕМІЧНИЙ ОДЯГ І ЙОГО ІСТОРІЯ

Згідно Табелю про ранги чин IX класу міг надаватися “професорам при Академії” і “докторам усяких факультетів, які в службі обретаються”. М. Ломоносов вважав однією з причин недостатньої привабливості в Росії вчених звань неможливість отримати разом з ними вищі чини, “между тем как за границей ученые, хотя большей частью не принадлежат к дворянству, производятся в статские и тайные советники. И для того дворяне охотнее детей своих отдают в кадетский корпус. А если бы ранги были расположены благоприятнее для ученых, то дворяне возымели бы охоту не менее к наукам, как и военному искусству” [11].

Ієрархічна структура освіти в імператорській Росії, і зокрема університетів, була представлена такими посадами: міністр, попечитель навчального округу, ректор, декан, інспектор (який стоїть поза професорською корпорацією), ординарний професор (3000 крб. гонорару), екстраординарний професор (2000 крб.), приват-доцент (штатний отримує 1200 крб.). Існують два учені ступеня: магістр і доктор. Для студентів також був передбачений мундир [3].

Л. Шепелев у книзі “Титули, мундири, ордени в Російській імперії” аналізує історію запровадження мундирів навчальних округів. За його даними мундири для викладачів і студентів Московського університету були введені у 1802 р. (сім розрядів), мундири для Харківського університету – у 1804 р., у 1832 р. – для Одеського та Київського навчальних округів. Колір мундирів був однаковим для навчального округу. Шитво і прикраси, розмір і кількість гудзиків та петлиць засвідчували старшинство посад: куратор і віце-куратор університету, екстраординарні професори, ад’юнкти, чини VII – X класу, магістри. Студенти і службовці, які не мали чинів, носили мундир без шитва. Одяг був повсякденний і парадний [11]. Дослідник вказує, що мундир для Харківського університету і підвідомчих йому училищ затверджено 11 липня 1804 р.: “однобортний каптан темно-синього сукна з стоячим комірець; комірець і обшлага чорні бархатні; гудзики металеві білі без гербів; камзол та нижнє плаття біле теж”. На комірці, обшлагах та клапанах карманів у чинів семи вищих класів мало бути срібне шитво “как оно изображено на приложенном рисунке” [11]. Без значних змін узор шитва зберігався до 1834 р. Екстраординарні професори, ад’юнкти і чини VIII класу мали шитво тільки на комірці та обшлагах. У магістрів і вчителів IX класу і нижче шитво розмішувалося лише на комірці. Студенти і службовці, що не мали чинів, носили мундир

без шитва. Таким образом, розряди мундирів Харківського університету відповідали іншим групам чинів, ніж у Московському університеті. У 1832 р. вводять мундири для Одеського й Київського навчальних округів. При затвердженні шитва для них Миколай I розпорядився спростити узор, вважаючи його “занадто кудрявим”. За законом 1834 р. комірці мундирів чиновників навчальних округів отримали єдиний синій колір.

Слід сказати, що мундири цивільних чиновників не були зручними, на що всі скаржилися. І в 1855 р. Олександр II затвердив нову форму, яку у подальшому знов удосконалювали. Між тим дорожнеча і незручності форменого одягу привели до сепаратного її удосконалення окремими міністерствами. Поступово мундирний фрак був замінений дешевими двобортними сюртуками. Так як вони не мали шитва, яке б вказувало на ранг посади, були введені погони або комірцеві петлиці. Наприкінці XX ст. форма студентів дуже змінилась у порівнянні з початковою. Так опис форми студентів можна знайти у “Правилах для студентів Імператорського Томського університету” [5].

При всіх змінах форми студентів в імператорській Росії вона була наближена до військової форми, і ця тенденція з часом не змінилась. Це підтверджують такі її елементи, як кашкет, мундир, шинель, башлик, кітель.

У випадку транспортних, гірничих, військових вищих навчальних закладів маємо справу скоріше не з академічним одягом, а з одягом професійної корпорації. Підтвердженням цієї думки є те, що академічний одяг використовується лише в межах навчального закладу, а одяг студентів ВНЗ залізничного і морського, авіаційного транспорту, військових закладів органічно вплетений у загальну структуру одягу тієї чи іншої професійної корпорації і він зберігає традицію її подальшого використання.

Узагальнення історичних матеріалів показало, що навіть і такий специфічний вид академічного одягу як мундир у вищих навчальних закладах виконував функції корпоративного об’єднання людей і одночасно їх соціальної стратифікації. “Проте, розділяючи людей, мундир одночасно й об’єднував, сприяв формуванню корпоративного світогляду. ... Дійсно, людина, яка мала звання студента в Росії, усвідомлювала свою відмінність і відчувала себе залученою до демократичного, в межах своєї корпорації, процесу” [2, 106].

Після 1917 р. форма була відмінена, однак з часом у 1947 р. знов введена, проте лише для ВНЗ, які готували фахівців для залізничного

транспорту, авіаційної галузі, морського флоту, гірничої промисловості й військових ВНЗ. У своїй праці С. Ілізаров і А. Жидкова довели, що в 1949 р. була зроблена спроба знов одягти викладачів і професорів ВНЗ в уніформу, а Рада Міністрів СРСР навіть розглядала проект постанови з цього приводу [2, 110 – 114].

Проведений історичний екскурс дозволяє стверджувати, що за час розвитку поступово сформувалася специфічна, характерна саме для закладу вищої освіти корпоративна культура. Певні риси, притаманні корпорації викладачів часів Середньовіччя й Нового часу, простежуються й тепер. Проте використання протягом довгого часу мундиру як виду академічного одягу внесло “військові аспекти” до корпоративної культури ВНЗ, особливо у тих навчальних закладах, які мали відомче підпорядкування. Так, викладачі університету повинні бути у форменому одязі: під час лекційних занять; при участі в зборах студентів, викладачів, конференціях і мітингах; при відвідуванні ректорату і деканатів. Студенти зобов’язані бути у формі: при відвідування ректорату і деканатів; на всіх офіційних заходах в університеті; при участі в офіційних заходах поза університетом, що проводяться органами влади, політичними, громадськими, науковими й освітніми закладами.

Повернення ВНЗ до норм академічного одягу відбулося в кінці ХХ ст., коли Україна розпочала проводити реформи в системі вищої освіти у відповідності з фундаментальними принципами, сформульованими в університетській хартії “Magna Charta Universitatum”, прийнятої в 1999 р.

Висновки. Отже, академічний одяг є давньою традицією і ознакою корпоративної культури ВНЗ. Він став святковим, ритуальним одягом і супроводжує знакові події в житті викладача і студента. Лише окремі університети в світі використовують його як повсякденний одяг. У більшості університетів у повсякденному одязі, манері одягатися студенти демонструють свій демократизм, носять простий, зручний і недорогий одяг, незалежно від фінансового стану, як правило, університетською символікою. Демонстрація нарядів не прийнята і не вітається у студентському середовищі. Слід зауважити, що академічне середовище ставиться до традицій академічного одягу з повагою і водночас зі здоровим глуздом і гумором. На думку дослідників, важливість академічного одягу для

студента полягає в тому, щоб відчувати себе частинкою університетської корпорації, виявити єдність з академічним середовищем, в якому здобувається певний освітній рівень. Слід також зауважити, що на теперішній час вітчизняні вищі навчальні заклади з метою об’єднання студентів і викладачів в єдину освітню корпорацію започатковують свій фірмовий академічний одяг. Вивчення особливостей і спільних рис, що простежуються в академічному одязі вітчизняних університетів і є перспективою подальших наукових пошуків.

1. Егорова Е.Ю. *Форменная одежда студентов и преподавателей: к истории вопроса* / Егорова Е.Ю. // *Вчені записки ХГУ “НУА”*. – 2007. – С. 715 – 717.

2. Илизаров С.С. *Мундиры для советской профессуры* / С.С. Илизаров, А.А. Жидкова // *ВИЕТ*. – 2000. – №2. – С. 102 – 114.

3. *Императорские университеты* [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://j-roots.info/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=97

4. Кравченко А.И. *Слагаемые стратификации. Учебное пособие* Рекомендовано Главным управлением развития общего среднего образования МО РФ С. 114. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://userdocs.ru/navigate/index-217.html>

5. *Правила для студентов Императорского Томского университета* [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.tsu.ru/content/tsu/tsutoday/pravila.php>

6. Смелзер Н. *Социология* / Нейл Смелзер; пер. с англ. – М.: Феникс, 1998. – 688 с.

7. *Тот самый Оксфорд и стоит ли в нем учиться* [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.iclass.ru/study_abroad_article_two

8. Уваров П.Ю. *История интеллектуалов и интеллектуального труда в Средневековой Европе* [спецкурс] / Уваров П.Ю. – М., ИВИ РАН, 2000. – 98 с.

9. *Уникальные особенности и старинные традиции Оксфорда и Кембриджа* [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.educationindex.ru/article_unique_features_and_ancient_traditions_of_oxford_and_cambridge.aspx

10. Шейн Э.Х. *Организационная культура и лидерство* / Э.Х. Шейн; пер. с англ. под ред. В.А. Спивака. – СПб.: Питер, 2002. – 336 с.

11. Шепелев Л.Е. *Мундиры учебных округов* [Электронный ресурс] / Л.Е. Шепелев // Шепелев Л.Е. *Титулы, мундиры, ордена в Российской империи*. – М.: Наука, 1991. – Режим доступа: <http://militera.lib.ru/research/shepelev1/index.html>

12. *American Council on Education staff (1997). “American Universities and Colleges”, 15th Edition. Walter de Gruyter, Inc. ISBN 0-2759874-5-0*

Стаття надійшла до редакції 24.09.2015

